

İÇTİHAD MECMUASINDA DİL VE DİLDE SADELEŞME TARTIŞMALARI (II. Meşrutiyet Dönemi)

MUSTAFA GÜNDÜZ*

ÖZ

İctihad mecmuasının Türk kültüründe önemli bir yeri vardır. Bu dergide ortaya atılan görüşlerde Batıcı düşüncenin etkin bir sözcülüğü yapılmıştır. Dergide toplumsal, siyasî, iktisadî ve kültürel hayatın hemen her detayıyla ilgili konular işlenmiştir. Dergide savunulan görüşlerin bir çoğu Cumhuriyet döneminde somut hayata geçmiştir. Bu hâliyle dergide düşünsel olarak inkılâpların hazırlığı yapılmıştır.

Bu araştırmada İctihad mecmuasının dil ve dilde sadeleşme tartışmaları konularında ileri sürdüğü görüşler incelenmektedir. Dil konusuna baştan beri önem gösteren dergide bu konuda onlarca yazı yayımlanmış diğer yayın organları ile polemiklere girilmiştir. Konuşma ve yazı dilinde sadeleşme istenmiştir. Bu istek de zamanla gerçekleşmiştir.

Anahtar Kelimeler: İctihad Mecmuası, Dil, 19.yy Başlarında Türk Dili, Batılılaşma ve Türk Kültürü.

ABSTRACT

LANGUAGE AND SIMPLIFICATION IN TURKISH ARGUMENTS IN THE JOURNAL OF İCTİHAD (Second Constitutional Period)

Journal of İctihad had very special place in Turkish culture. In arguments that published in the journal, authors advocated Western philosophy. Authors wrote articles about every detail in social, political, economical, and cultural life of the age. Most of the topics that published in the journal came into life after foundation of new republic in Turkey. That means mental preparation for revolutions of new republic was done in that time.

In this article, author search Turkish and simplification in Turkish arguments took place in the journal. The journal saw language is very important topic by publishing big number of articles and arguing with other journals. Simplification in script and daily language were the main aims. These aims were achieved couple decades later.

Key Words: Journal of İctihad, Language, Turkish Language in 19th Century, Westernization and Turkish Culture.

GİRİŞ

İctihad Mecmuası Dr. Abdullah Cevdet tarafından 4 Eylül 1904'te Cenevre'de çıkarılmaya başlanmış ve 1932'ye kadar yayını kesintilerle de olsa devam

* Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Öğretim Üyesi, Ankara, TÜRKİYE.

ettirmiştir. Bu süre içinde toplam 358 sayı çıkan dergi, Mutlakiyet, Meşrutiyet ve Cumhuriyet dönemlerinin en önemli toplumsal, siyasî ve kültürel olaylarına tanıklık etmiştir. Dergide toplumsal, siyasî, iktisadî, dinî, kültürel, felsefî, eğitimsel vb. bir çok konuda yazılar, yorumlar ve değerlendirmeler yayımlanmıştır. İctihad bazı konularda marjinal görüşler ileri sürmüştür. Bu tutumuyla dikkatleri üzerine çekmiş, bir çok yayın organı ile polemiklere girmiştir. Siyasî, kültürel ve dinî konulardaki yazılarından dolayı defalarca kapatılmış, ancak dergi, adını hatırlatan başka isimlerle yayıma devam etmiştir.

Derginin bütün konulara nüfuz eden felsefesi, toplumsal değişme için Batı değerlerini ve kurumlarını sık bir süzgece tabi tutmadan almaktır. Bu görüş Cevdet'in deyimiyile "Garb medeniyetini gülüyle dikeniyile isticnâs" olarak özetlenmiştir. Bu görüş derginin en belirgin karakteristiğini oluşturur. İctihad'da farklı görüşlere sahip onlarca yazar kalem kullanmıştır. Şüphesiz bunların hepsi aynı görüşü savunmuş değillerdir. Toplumsal, dinî, felsefî, edebî, iktisadî, millî, ahlakî ve daha bir çok konuda yüzlerce yazı yayımlanmıştır. İctihad, içeriği itibarıyla hemen hemen dönemdeki bütün yayınlardan farklı olarak işletile işletile bitirilemeyecek çok büyük ve çok kıymetli bir kültür cevheridir.

İctihad'ı Türk Kültür hayatında önemli bir yere mevzileyen hususiyet, dergide yıllar önce savunulmaya başlanan görüş ve düşüncelerin Cumhuriyet ile bir hayata geçmesidir. Bu bakımdan İctihad Mecmuası inkılâpların düşünsel olarak hazırlığının yapıldığı entelektüel alan olarak düşünülebilir. Cumhuriyet inkılâpları içinde en önemlilerinden biri olan dil devriminin ısrarlı bir şekilde savunulduğu yayınlardan biri ictihad olmuştur. Dergi, Latin harflerinin kabul edildiği günden itibaren yeni harflerle yayına başlamıştır. Bundan önce de hazırlık olarak görülebilen bir çok uygulamalar yapılmıştır. Türkçe'ye yabancı dillerden giren kelimelerin belli kurallara göre kabul edilmesi, kendimize ait terimlerin ve sözlüğün oluşturulması, Türkçe'ye yapılan tercüme sorunlarında bazı esasların gözetilmesi vb. konular 1910'lardan itibaren şiddetli bir şekilde savunulmuş, diğer yayın organları ile tartışmalara girilmiştir.

İctihad'da Dil Tartışmaları

Dil ve dilde sadeleşme tartışmaları, Osmanlı Devleti içinde II.Meşrutiyet'ten çok daha önceleri başlamıştır. 1860'larda Şinasi, Namık Kemal, Ziya Paşa, Ali Suavi ve Münif Paşa dilde sadeleşme konusunda görüşler ileri sürmüşlerdir. Şinasi ve Ali Suavi ilk defa Latin harflerinin alınmasından bahsetmişlerdir. Osmanlı yönetimi Osmanlıcılığın bir gerekliliği olarak okullarda öğretilen dil konusunda duyarlı davranmıştır. Bu konuda II.Abdülhamid 1894 yılında okullarda okutula-

çak dil konusunda bir tamim göndermiştir.¹ Bunlardan biri de Meşrutiyetin ilânından yaklaşık iki yıl sonrasında, 1910 yılında görülmektedir:

"Avrupa devletleri yalnız ülkelerinde değil muvakkaten işgal eyledikleri mahallerde dahi lisanlarını mecburi-ül-tahsil tutmakta ve Memâlik-i Mahruse-i Şahânedede bile lisanlarını neşre çalışmakta oldukları cihetle Memâlik-i Devlet-i Âliye'de bulunan Mekkâtib-i Hıristiyânedede dahi talebeye suret-i ciddiyede Türkçe tedris etdirilmesi hususunun temini ve bu mekteblerin lisan-ı Türkî imtihanlarında maarif nezâreti celilesinden mümeyyiz bulundurularak şâkirdânın lisân-ı Osmânideki derece-i tahsillerinin tahkik ve bermuceb-i nizâm, mekkâtib-i mezkûrenin ayrıca tefdiş dahi etdirilmesi ve bunların şâkirdâna Türkçe öğretilmeyen mekteblerin seddi muktezâ-yı irâde-i seniyye-i cenâb-ı hilâfetpenâhiden olmağla ol bâbda emr-ü ferman hazret-i veliyü'l-emründür.

22 Muharrem 312-14 Temmuz 310
Serkâtib-i Hazret-i Şehriyâr-î Süreyya"²

¹ Söz konusu tamim 7 Mayıs 1310(19 Mayıs 1894) tarihli ve dönemin Maarif Vekâletince Manastır İdadisine gönderilmiştir. Ülkenin diğer bütün idadilerine de gitmiş olması büyük olasılıktır. Bursalı Tahir Bey tarafından Fuad Köprülü'ye verilen bu tamim, Köprülü tarafından ilk olarak *Millî Edebiyat Cereyanının İlk Mübeşşirleri ve Divân-ı Türkî-i Basit* içinde yayımlanmıştır. Devlet Matbaası, (İstanbul 1928) s.9-48. Bu uzun makale ve söz konusu tamim *Edebiyat Araştırmaları* (Ankara 1994) içinde s.271-315 arasında tekrar yayımlanmıştır. Köprülü burada bir değerlendirme yapar: "Bu resmi tezkerede, daha doğrusu tamim Türkçe'nin tedris usulü hakkında olup mekteplerde, *Arapça ve Acemce kelimelerden a'zami nisbette kurtulmuş sâde bir lisan* öğretilmesini ve İstanbul şîvesinin bu hususta esas ittihaz edilmesini tavsiye etmektedir. Benim bildiğime göre, maarif hayatında bu hususta yapılmış ilk resmi teşebbüs budur"(s.313).

II.Abdülhamid'in millî dil hareketi konusunda çok önemli bir yerinin olduğunu belirten Banarlı, *Türkçe'nin Sırları*'nda Köprülünün yayımladığı bu tamimin tam metnini ve buna ilâve yeni bir vesîkayı sadeleştirme yapmadan tam metin olarak verir ve geniş bir değerlendirmesini yapar. Banarlı'nın yayınladığı vesîka da 24 Eylül 1310 (6 Ekim 1894) tarihli. "Sultan Hamîd bizzat açtığı Meclîs-i Mebûsan'daki Türk meb'usların ilmî ve fikrî kifâyetsizliklerinden" doğacak tehlikeyi sezmiş, bu meclisi kapatmış ve derhal geniş ölçüde bir maârif faaliyetine girişerek, Türkiye'de çok sayıda ve yüksek dereceli, kaliteli mektepler açtırmıştı. Bu faaliyetlerin tek gâyesi, mekteplerden tam mânâsıyla münevver mezûnlar yetiştirerek memleketi onlar vâsıtasıyla uyandırıp kurtarmak olabilirdi. Nitekim Sultan Hamîd, bu gâyeye varmak için her şeyden evvel Türkçe'nin ıslâhı gerektiğini düşünmüş ve yukarıdaki tâmiminin arkasından daha da ileri giderek *Türk tarihinde ilk defa*, halk dilinde yaşayan Türkçe kelimelerin toplanması için emir vermiştir. Bunun için devrin mektep muallimlerini vazîfeli kılmak istemiş ve Bâbîâtî vâsıtasıyla Maârif Nâzırlığına bir tebliğ daha yollanmıştır. Bu tebliğin süreti elimizde yoktur. Fakat verilen emrin ne netice aldığını soruşturan bir sadâret tezkeresine, devrin Maârif Nâzırı Zühüdî Paşa'nın verdiği cevâbın müsveddesi şimdi elimizdedir. Önemine binâen burada aynen yayımlaması uygun görülmektedir. Bu vesikanın tam metni ve yorumu hakkında bakınız: Nihad Sâmî Banarlı, *Türkçe'nin Sırları*, 13. Baskı, (İstanbul 1995) s.207-218.

² Şükrü Hanoğlu, *Bir Siyasal Düşünür Olarak Abdullah Cevdet ve Dönemi*, (İstanbul 1981), s.227.

Devletin okullarda dil öğretimi ve bunun mahiyeti konusundaki duyarlılığı dönemin aydınları tarafından da dile getirilmeye çalışılmıştır. Osmanlılık siyasetini benimseyenler, dilin unsurlar arasında önemli bir bağ olduğunu vurguluyorlardı. Bu açıdan Türkçe'yi devlet içindeki etnik ve dinî parçacıklarını bir arada tutacak zamk olarak düşünüyorlardı. Türkçe ortak bir anlaşma lisanı olarak düşünülüyordu. İctihad'ın ilk çıkmaya başladığı yıllarda bu düşüncüyü Abdullah Cevdet de savunmuştur. Cevdet, Türkçe'nin ortak bir dil olarak imparatorluk sınırları içinde tüm uluslar ve etnik gruplarca kullanılması gerektiğini düşünüyordu: "...Türkiye hükümeti umum Müslüman hükümetlerin en kuvvetlisi, nisbeten en müterakkisidir. Müslümanlar Türkçe'yi öğrenmelidirler ki padişahları, aynı zamanda sıfat-ı hilâfeti hâiz olan Türklerle müdâvele-i efkâr edebilsinler..."³

Derginin belkemiği durumundaki Abdullah Cevdet, dil konusunda fazla yazı kaleme almamıştır.⁴ Bununla birlikte bir yazıda bir çok konuya birlikte değindiğinden toplum sorunlarını dile getirdiği yazılarında birkaç cümle ile alfabe, etimoloji, eleştiri ve çeviri sorunlarına değinmiştir. Onun Türkçe konusundaki görüşlerini kendi ifadeleri ile şöyle özetlemek mümkündür:

"Bir lisanın tekâmülü bir neticedir: yeni fikirler, yeni hisler kelimelerle yeni tertib kelimât ile ifade olunur. Fikirler, hisler vuzûh-u tam ile sanih ve mahsus olunca vazih, sade ve cazib tertib-i kelimât ile izhâr-ü-tebliğ olunur. Türkçe'nin tekâmülü umumî harşın tekâmülü ile hasıl olur. Bir çok hisleri, fikirleri ifadede güçlük çekiyoruz... Fakat bu fikirler, bu hisler mutlaka lisan-ı beyan bulacaklardır..."⁵

Yeni Osmanlılar döneminde başlayan dil ve dilde sadeleşme tartışmaları II.Meşrutiyet döneminde en yoğun hâlini almıştır. Batıcı dünya görüşün en önde gelen yayın organı İctihad'ın dil ve sadeleşme konusuna bakışı diğer dergilere göre oldukça farklılık arz etmektedir. Dergide savunulan görüşler ile, bu görüşlerin gerçekleştiği zamanlar karşılaştırıldığında, İctihad yazarlarının bir hayli erken ve isabetli tahminlerde buldukları görülmektedir. Bu düşüncelerin Cumhuriyetin toplumsal ve kültürel projelerinin temelleri olduğu da gözden kaçmamaktadır.

³ Abdullah Cevdet, "Mısır'da Necmü'l-Terakki-ül-İslâmi Medresesi", *İctihad*, İkinci Sene, No:1, s.17.

⁴ Bu makale, İctihad'm II.Meşrutiyet yıllarında yayımlanan ilk 130 sayısını kapsamaktadır. Buradaki belirleme söz konusu dönem içindir. İctihad'ın "üçüncü" ve "edebî" dönemi olarak kabul edilen, özellikle 1922'den sonraki sayılarında Cevdet'in dil ve edebiyata ağırlık verdiği görülmektedir. Abdullah Cevdet'in 1918'den sonraki dil ve dilde sadeleşme görüşleri için bk: Yunus Emre Tansü, *Batıcı Düşüncenin Etkili Bir Sözcüsü Olarak İctihad Dergisi*, (1904-1932), H.Ü. S.B.E., Basılmamış Dr. Tezi, (Ankara 2002), s.325-341.

⁵ Soru ve cevapları Abdullah Cevdet tarafından hazırlanıp yayınlanmamış anket: Hanioğlu, A.g.e., s.308-309.

Cumhuriyet dönemi inkılâpları içinde en önemlilerinden biri olan harf inkılâbının esaslı bir program dahilinde sürekli savunulduğu dergi İctihad olmuştur. İctihad'ın dil ve dilde sadeleşme konusundaki görüş ve düşüncelerinin yanında dergiye hâkim olan dil ve üslûbun da buna büyük bir tevâfuk içinde olduğu görülmektedir. İctihad'da genel olarak dönemine göre daha sade ve anlaşılır bir lisan kullanılmıştır.

Tartışılan konuların içerik itibarıyla demokratik bir tutum gösterdiği de önemli gerçeklerden biridir. Başta Abdullah Cevdet olmak üzere derginin önde gelen diğer yazarları Latin harflerinin yararı, olumlu yönleri ve çağdaşlığını savunmaktadır. Dolayısıyla Latin harflerinin alen-acele alınması yönünde kesin ifadeli görüşler belirtilmektedirler. Bununla beraber aynı derginin aynı tarihli sütunlarında karşıt görüşlere, Osmanlıca'nın faydalı olduğunu, yeni bir alfabe almaya gerek olmadığını, dilde sadeleşmenin felâket olacağını haber veren, böylesi düşüncelerden tez elden vazgeçilmesi çağrısı yapan yazılara da yer verilmiştir. Satı Bey, ısrarlı bir şekilde Osmanlıca'yı savunduğu "Elif-Be Me'elesi"⁶ başlıklı yazısından hemen sonra, bu görüşlerin son derece sakat olduğunu iddia eden Cihangirli M.Şinasi'nin cevâbî yazısına yer verilmiştir.⁷

İctihad Mecmuasında dil konusunda bir çok farklı noktalara değinilmiştir. Türkçe'ye yabancı dillerden giren kelimelerin kullanılıp kullanılmaması, Osmanlıca'nın çeşitli sorunları, etimoloji, lügat sorunları, dilde ıslahın yapılp yapılmayacağı Arap harflerinin Türkçe'ye uygunluğu, yeni bir alfabenin gerekli olup olmaması ve en önemlisi Latin harflerinin alınıp alınmaması tartışılan konulardan bazılarıdır. Konuyla ilgili bazı yazılar dergide seriler hâlinde devam etmiş, bazıları da diğer dergi ve gazetelerde yazılan makalelere cevap olarak kaleme alınmıştır. Şeyh Muhsin-i Fâni (Hüseyin Kâzım Kadri), Ali Baha, Rıza Tevfik, Ali Kâmi, Süleyman Nazif, Tahsin Nahid, Kemal Haydar, Satı Bey, Cihangirli M. Şinasi ve Bahor İsrail bu konuda en çok yazı kaleme alan yazarlardır.

İctihad'da Dilde Sadeleşme Tartışmaları

Osmanlı toplumunda kullanılan ve Osmanlıca tabir edilen dil 19. yy'a gelindiğinde oldukça karmaşık bir hâl almıştır. Bir tarafta halkın kullandığı sade Türkçe, diğer tarafta daha çok aydınların, sarayın ve diğer üst kesim insanların kullandıkları Arapça, Farsça, Türkçe ve diğer dillerin karışımından mürekkep, bazen oldukça ağdalı bir hâle de bürünerek anlaşılması güçleşen Osmanlıca

⁶ Satı, "Elif-Be Mes'elesi", *İctihad*, 11 Nisan 1329, No: 61, s.1327-1329.

⁷ Cihangirli M. Şinasi, "Elif-Be Mes'elesi ve Cevâbımız", *İctihad*, 18 Nisan 1329, No: 62, s.1352-1356.

(Yoğun Türkçe) varlığını devam ettirmektedir. Bunlardan ikincisinin anlaşılma ve kullanma zorluğu dolayısıyla Tanzimat yıllarından beri halkın anlayabileceği bir lisan konusu üzerinde durulmaktadır. Halkın anlamadığı, Arapça ve Farsça kelime ve tabirler atılmalı, Türkçe'si bulunan kelimelerin diğer dillerden olan karşılıkları yazı ve konuşma dilinde kullanılmamalıdır. Bu çabaya dilde tasfiyecilik denildiği de olmuştur. Diğer dillerden alınan kelimelerin hiçbir kritere tabi tutulmadan atılmasını Süleyman Nazif tehlikeli görmektedir. Bu görüşünü *Türk Yurdu* yazarlarının dil konusundaki yazılarını eleştirirken ortaya koymaktadır.

Ona göre Avrupa dillerinin kökeninde Latince vardır. Latince Fransızca, İtalyanca, İngilizce ve Almanca'nın temeli sayılır. Latince ve Yunanca kelimelerin bu dillerden atılması asla söz konusu olamaz, böylesi bir durumda ortada dil diye bir şey kalmayacaktır. Arapça da bizim için tıpkı Latince gibi sayılır. "Latin lisanı Avrupa medeniyet ve efkârına tehakkümle ikâ-i zarar etmek şöyle dursun, kurûn-ı vustânın a'sâr-ı mezâlimesinden Avrupaca bir şu'le-i hidâyet ve teselliyet gibi parlamışdır. Tıbkı bizim Arabca gibi."⁸ Yazarın belirttiğine göre Avrupalılar Yunanca ve Latince'yi medeniyetlerine en büyük payanda olarak almışlardır. Türk Yurducuların yaptıkları gibi dilden Arapça ve Acemce kelimelerin atılmaya çalışılması dilde inhitattan başka bir şey değildir. Avrupa Rönesans'ının temelinde Latince vardır. Kimse Latince'den müştékî değildir. Üstelik gururla bu dili kendi lisanlarında kullanmaktadırlar. Bizim de Osmanlı Rönesans'ını gerçekleştirebilmek, Osmanlı idealini yaşatabilmek için dilde tasfiyeden kaçınmamız gerekecektir.

Dilde yabancı kelimelerin atılması konusuna değinen Hüseyin Kâzım Kadri, bu işin emin ellerde, planlı, programlı bir şekilde ve bir akademi öncülüğünde yapılmasını istemiştir. Ona göre birileri kendi hâlinde dilde tasarruf edemez, dili dilediği gibi kullanamaz;

"...imdi her kim olursa olsun, bir lisana ve onun tasarrufuna kat'iyen hâkim olamaz. Ve hiçbir kimse bir lisanı düzeltmek iddiasında bulunamaz. Bu çıkmaz yolda sarf edilen mesai daima akîm kalır. Biz de muhtaç olduğumuz siyâsi, idâri, içtimâi, ahlâkî, sınıâfî, zirâî (hangi birini sayayım?) bin dürlü ihtiyâcât arasında "ıslah-ı lisan" teşebbüsünü de semeredâr olduğunu görmek istiyoruz. Ve bunu ancak bir "Encümen-i Dâniş"nin bir "Cemaat-ı İlmiye'nin" yapabileceğine kail oluyoruz. Maarif Nezâreti bütçesine bir kaç lira fazla koymak veya tasarruf ettiği rivayet olunan kırk bin liranın ufak bir kısmını böyle ulvî ve millî bir maksad uğrunda ayırmak

⁸ Süleyman Nazif, "Ahmed Agayef Beyefendiye Cevab", *İçtihad*, 8 Ağustos 1329, No: 75, s.1647.

için nâ-kâbil-i iktiham bir müşkülât karşısında kalmaz zannedirim."⁹

Hüseyin Kâzım Kadri'nin seri halde yazdığı beş makalesini eleştiren Dobrucalı Mustafa özellikle dilde ıslah konusunda ona karşıt görüşler ileri sürmektedir. Kadri'in temel olarak üzerinde durduğu konu, birbirine uzak ya da yakın lehçelerle konuşan bütün Türk kavimlerinin bir lisan etrafında toplanmasıdır. Bu fikir ona göre imkânsızdır. Bu kısa zamanda olabilecek bir iş olmadığı gibi mâhiyet olarak da çözülebilecek bir konu değildir. Dilde ıslah konusuna ise olumlu bakar. Ancak bu bir süreç dahilinde olmalıdır. Önce genel kâideler değiştirilmelidir. Onun dilde sadeleşme konusundaki görüşlerini şöyle özetlemek mümkündür:

"...Akademinin dili düzeltilmesi, birleştirmeye çalışması, klasik kitaplar bastırıp dağıtması yahşi olur. Hurufâtı çıkarmadan, dilimizi karmakarışık yapan huruf-ı imlâlar bilmem daha neler kaldırılıp atılmadan, ses veren başka harfler bulunup dil sadeleştirilmeden bir şey olmaz. Arapça'dan, Farisi'den vesâir gayri dillerden almak mecburiyetinde olduğumuz kelimeleri bile tamamen benimseyerek ve dilimizin kavâidine uydurarak kullanmalıyız."¹⁰

Hüseyin Kâzım Kadri kendisine verilen bu cevaba ve sorulan sorulara bir sonraki sayıda uzun bir cevap yazmıştır. Burada da görüşlerini bir anlamda tekrar etmiştir. Dilde ıslah meselesinde bir akademinin şart olması gerektiği yönündeki görüşünü burada yineler: "...hülâsa yapılacak tadilat ve ıslâhat-ı lisâniyeyi kararlaştıracak ortada resmen teşekkül etmiş bir 'Encümen-i Dâniş' bulunmadıkça şahsî mesâinin büyük bir faydası olmayacağına kâil olmakdan geri duramam."¹¹ Hüseyin Kâzım Bey dilin sadeleşmesi konusundaki akademi kurulması istemini diğer yazılarında da dile getirmiştir. Bunun yanında onun en dikkate değer tartışmalarından biri harflerin değiştirilmesi konusundadır. Uygur harflerinin alınması konusundaki muğlak görüşlerine ileride değinilecektir. Ancak şurasını açıklamak gerekmektedir ki, o bu yazıyı yazdığı dönemde bile tam anlamıyla "hürriyet-i vicdaniye"¹² olduğu kanaatinde olmadığından bazı düşüncelerini açıklayamaya çağından haber vermektedir.

⁹ Hüseyin Kâzım Kadri, "Türk Lisanlarının Tevhidi-5", *İçtihad*, 15 Teşrin-i Sâni 1327, No: 35, s.909.

¹⁰ Dobrucalı A.H. Mustafa, "Dobruca'dan Bir Mektub", *İçtihad*, 15 Teşrin-i Sâni 1327, No: 35, s.910.

¹¹ Hüseyin Kâzım Kadri, "Dobrucalı Kardeş Cevab", *İçtihad*, 15 Kanun-ı Evvel 1327, No: 37, s.937.

¹² Hüseyin Kâzım Kadri, *a.g.e.*, No: 37, s.938.

Dil konusunda İctihad'da uzun tartışmalar yapanlardan biri de Bahor İsrail'dir. O da tartışmaya başlarken konunun ilmî bir platformda yapılmadığından bahseder. Önüne gelen hemen herkes dil konusunda görüş beyan etmekte ama ortaya ilmî bir tartışma çıkaran olmamaktadır. İsrail'in dil konusuna sosyolojik olarak yaklaşması ilginçtir. Ayrıca muarızlarına yönelttiği ilimsizlik eleştirisine de kendisi uyma gayreti içindedir. "Refiklerimizden bazıları diyorlar ki, tarihimizin filan devresinde lisanımız şu halde idi. Biz o hali ittihaz ederek onu yeni bir şekilde ifrağ etmeye çalışıyoruz. Bu ilmî bir usul değildir. Zira ilim tahsil ile tertib demektir."¹³ Bununla birlikte dil bütün toplumu açıklamaya yeterli bir işleve de sahip değildir. Toplumsal hayatın bir kısmını teşkil eder. Şöyle ki;

"Lisan bir heyet-i içtimâiyenin ancak "seyrî=Dynamique" kısmını teşkil eder. Ve tek bir devre-i tarihiye o kısm-ı seyrînin bir cüz-i ferdi sayılır. Binaenaleyh bütün bir uzviyet-i içtimaiye hakkında icra edilecek tedkikâta esas olamaz. Vücudumuzun bir tek hücrecini tahlil etmekle bedenimizin teşkilât-ı umumisine dair bir hüküm verilemeyeceği gibi..."¹⁴

Onun dili ıslah konusunda ileri sürdüğü önemli görüşlerinden biri de, bu konudaki sert tartışmaları bir kenara bırakmak ve dili kendi hâline bırakmaktır. Çünkü lisanı ıslah etmek için ne yapmak lâzım geldiği konusunda geçmiş araştırmalar ve uygulamalar net bir cevap verememektedir. Günümüzde de buna kesin çözüm bulmak mümkün değildir. Toplumun geçmişte kullandığı dil de bu gün örnek olabilecek bir mükemmelliğe hiçbir zaman ulaşamamıştır. Bu noktada yapılacak tek bir şey vardır: "Eğer bu meseleyi zamana bırakmak icâb ederse tetebuata, münakaşaya hiç hâcet kalmayacaktır."¹⁵

Bahor İsrail'e göre dilde sadeleşme konusuna öncelikle "Biz hangi lisanı konuşuyoruz?" sorusuyla başlanmalı. Çünkü aynı konuyu yazan yazarlar arasında bile öylesine farklı bir terminoloji kullanılmaktadır ki insan hangi kabilenin lehçesini konuştuğu konusuna şaşırılmaktadır. Öyle ki "Ediblerimiz şaşkırdılar: Büyük, iri, bozörk, yüce, ulu bir her ü merc içinde bulunuyorlar."¹⁶ Bu sorunun halledilmesi için ortak bir terminolojinin, kavram birliğinin ve halk lisanının olması gerekmektedir. Yazarın bütün toplumun konuşma dili bakımından bir "ağızda" birleştirilmesi konusundaki önerileri yıllar sonra gerçekleştirilecektir. O, ortak ağız olarak en güzel Türkçe'nin konuşulduğu İstanbul ağızını önerir. "bütün Türkiye'da en güzel Türkçe İstanbul'da, İstanbul'un en asil ve münevver ailelerinde, bu

¹³ Bahor İsrail, "Keyfiyet Nokta-i Nazarından Lisanımız", *İşhâd*, 26 Haziran 1330, No: 112, s.227.

¹⁴ Bahor İsrail, *a.g.e.*, No: 112, s.227.

¹⁵ Bahor İsrail, *a.g.e.*, No: 112, s.227.

¹⁶ Bahor İsrail, *a.g.e.*, No: 112, s.228.

ailelerin efradından âlim, edib, olanlar tarafından tekellüm ediliyor. Onu lisanımız, diye kabul etmemiz, bilmiyorsak öğrenmemiz icap ediyor."¹⁷ Cumhuriyet inkılâpları içinde en önemlilerinden olan Dil inkılâbı sırasında resmî dil Türkçe'nin, resmî ağzı olarak da İstanbul ağzı kabul edilmiştir. İctihad'da dile getirilen diğer görüşler gibi bu görüş de dile getirilişinden birkaç yıl sonra gerçekleşme imkânı bulmuştur.

Türkçe'ye diğer dillerden giren kelimelerin büyük çoğunluğu Arapça ve Farsça kökenlidir. Bunun temel sebeplerinden biri şüphesiz dindir. İslâm dininin temel kaynağı Kitap (Kur'an-ı Kerim) ve Sünnet (Hadisler) Arapça'dır. Osmanlı İmparatorluğu'nun da hâkim unsuru (Millet-i Hâkime) Türkçe konuşan Müslüman Türklerdir. Elbette devletin gelişmesi ve büyümesiyle birlikte devletin dili de buna paralel olarak gelişip büyüyecektir. Osmanlı'nın üzerine müesses olduğu medeniyetin hemen hemen bütün kültür ürünleri de Arapça olarak ortaya konulmuştur. Gerek kendinden önceki medeniyetin orta koyduğu ürünlerden iyi bir şekilde yararlanabilmesi, gerekse dinin iyi bir şekilde öğrenilmesi, öğretilmesi ve dinî konularda ilerlemelerin sağlanabilmesi için Arapça'ya kaçınılmaz olarak ihtiyaç duyulmuştur. İslâmın coğrafi, kültürel ve siyasî bakımdan İran üzerinden Türklere geçmiş olması, ayrıca edebî konularda İran ediplerinin öncü kabul edilmesiyle de Farsça'dan ileri derecede etkilenilmiştir. Yani Arapça ve Farsça'dan kelime alınması sadece dinî sebeplere dayanmamakta, coğrafi ve siyasî etmenlere de dayanmaktadır. İctihad yazarı İsrail'e göre durum olumlu karşılanabilecek bir hadisedir. Çünkü daha önceleri kavramsal bakımdan oldukça zayıf olan bir lisan ancak kendisine yakın çevrelerin lisanlarından kelimeleri kendi kaidelerine uydurarak alması yoluyla zenginleşebilir, bunu münferit bir olaymış gibi düşünmemelidir; bu iki dilin dışında İspanyolca, Fransızca, İngilizce ve Almanca'dan da kelimeler alınmıştır, diğer lisanlar da etkilendikleri dillerden kelime almışlar ve böyle genişlemişlerdir. Osmanlı lisanı coğrafi olarak ulaştığı bölgelerin lisanlarından tam olarak istifade edemediği için zararlı bile çıkmıştır:

"Osmanlılar fethettikleri memâlikde Rumca, Ermenice, Arapça, Sırpça, Bulgarca, gibi öteden beri, teşekkül ve tekemmül etmiş lisanlar da buldular. Vahdet ve hâkimiyet-i lisâniye ancak bunlara karşı vâsi bir mikyasta mücadeleyle girmekle olabilirdi. İtiraf etmeliyiz ki bunu yapmadığımızdan dolayı Osmanlılık son derece mütezarrır oldu."¹⁸

Yazara göre yüzyıllardır Türkçe İmparatorluk içinde ihmal edilmiş, gereken önem verilmemiştir.

¹⁷ Bahor İsrail, *a.g.e.*, No: 112, s.227.

¹⁸ Bahor İsrail, "Ma'kere-i Hayatta Lisanımız", *İctihad*, 5 Haziran 1330, No: 109, s.173.

"Tahsil ve terbiyede, muhitin tesiri kâbil-i inkâr değildir. Ev-lâd-ı vatan küçük yaşlarından beri, aynı esâsat-ı içtimâiye ile vü-cuda getirilmiş mekteplerde okutulur, büyütülürse bu tesir şüphesiz daha derin, daha sağlam olur. Altı yüz sene zarfında ülkemizi Türk mektepleri, Türk kitapları, Türk gazeteleriyle doldurmalı değil mi idik?"¹⁹

Dönemin önemli tartışmaları arasında yabancı lisanlardan Türkçe'ye girmiş kelimelerin atılması gelmektedir. Bu konuda da en ileri gidenler Türkçülerdir. Onlara göre eski Türkçe kalıplı kelimelerden yeni kavramlar türetilbilir. Bu şekilde gerçekleştirilecek tasfiyecilik bir çok yazar ve düşünür tarafından olumlu karşılanmamaktadır. Bunların başında Süleyman Nazif gelmektedir. Nazif siyasî tutum olarak da Osmanlıcılık siyasetini benimsemiş biri olarak dilde tasfiyeciliğe şiddetle karşı çıkmıştır.²⁰ Aynı düşünceleri savunan İsrail de dilde tasfiyeciliğin karşısındadır. Tasfiyeciliği doğru bulmayan ve bir anlamda Türkçü aydınları eleştiren yazısında;

"...bazı arkadaşlar bir ihtiyaç daha ileri sürüyorlar: tasfiye. Lisanımızda Türkleşmemiş bir takım Arâbi ve Farişî lügât ve ter-kibler varmış, çok me'nus olanların ibkâsı icâb etse bile onların ka-tiyyen ihrâzı lâzım imiş. Bu fikir doğru değildir. İyi Türkçe bilen ve yazan kimse henüz Türkleşmeyen yani lisana mâl olmayan bir Osmanlı Türkü için vazıh bir manayı ifade etmeyen kelimeleri kullanamaz. Bunu olsa olsa ecnebî mekteplerinde Türkçe tedris eden müsteşrikler, yahud Dârü'l-Arab ve Dârü'l- Farîsa mübtelâ olan muharrirler yapar. Bir şey ifham etmek için yazı yazarlar her halde bu garabetlerden ictinâb ederler. Basit, fasih, makul bir üslûb ile yazılmış eserler çoğaldıkça garâbetnümâ kimselerin marifeti bit-tabîf ehemmiyetden sakıt olur ve tasfiye tabiatıyla vuku' bulur."²¹ demektedir.

Dil yaşayan bir varlık olarak zaman içinde evrimleşir. Dile müdahale etmeyi doğru bulmayan İctihad yazarları bu konuda en doğru yol olarak konunun za-mana bırakılması taraftarıydılar. Hüseyin Kâzım Kadri'nin kişilerin dile müdahale etmemesi çağrısına paralel olarak İsrail de benzer bir görüş ileri sürer: "Mürûr-ı zamanla lisan bir şekli-i muayyen kesbeder. Ve maksad hasıl olur. Bu gibi mesâ-

¹⁹ Bahor İsrail, *a.g.e.*, No: 109, s.173

²⁰ Süleyman Nazif, "Ahmed Agayef Beyefendiye Cevab", *İctihad*, 8 Ağustos 1329, No: 75, s.1647.

²¹ Bahor İsrail, *a.g.e.*, No: 109, s.173-74.

ilde, üstâd-ı ekber zamandır. Onun vazifesini biz deruhte edemeyiz. Zira lâzımı gayri lâzımdan ayırmak için elimizde bir miyar yokdur."²²

Dilde sadeleşme ve halkın anlayabileceği bir dil kullanma tartışmaları 1860'larda başlamış ve en kesif hâlini II.Meşrutiyet yıllarında almıştır. Bu konunun kamuoyunda bu derece tartışılmasında Türkçü aydınların azımsanmayacak rolleri söz konusudur. Hatta onlar olmasaydı dil konusunda bu derecede ileri varan tartışmaların yapılması biraz zor görünüyordu. 1908'in son aylarında kurulan Türk Derneği Türkçülük ve dil konusunda son derece önemli işler yapmıştır. Derneğin kuruluş nizamnâmesi dönemin önemli yayın organı *Sırat'ı-Müstakım*'de yayınlanmıştır. 21 maddelik nizamnâmenin birinci maddesi, derneği bilimsel bir kuruluş olarak tanımlarken; ikinci maddesi Türk dilinde bir reform gerçekleştirme amacını dile getirmektedir.²³ Bu amaçtan hareketle dernek üyelerince bir takım faaliyetler gerçekleştirilmeye başlanmıştır. Ancak üyeler arasındaki aşırı görüş farklılığından umulanlar ve hedeflenenler başarılamamış, *Türk Derneği Mecmuası* da ancak yedi sayı çıkabilmiştir. Dernek de kısa bir süre sonra dağılmıştır. *Türk Yurdu* incelemesinde genişçe değinilecek olan konunun burada değinilmesine sebep şudur: Türkçü çevrelerin biraz da Rusya'daki Noradnik(Halkçılık)²⁴ hareketinden esinlenerek başlattıkları "*Halka Doğru*" hareketi diğer dünya görüşleri tarafından da tartışılmıştır. Halka Doğru hareketinin dil konusundaki yaklaşımı halkın anlayacağı bir dil ile yazmak ve konuşmaktır. Halk için, halkla beraber anlayışını yaymaya çalışan yayın organları da çalışmalarını hızlı bir şekilde sürdürmüştür. Bu amaçla bir çok dergi çıkarılmış ve kitaplar basılmıştır. Bu faaliyete karşı İctihad yazarı Bahor İsrail görüşlerini şöyle açıklamıştır:

²² Bahor İsrail, *a.g.e.*, No: 109, s.174.

²³ "Türk Derneği Nizamnâmesi", *Sırat'ı-Müstakım*, 1 Kanun-ı Sâni [1]324, C.1 S.21, s.331-332. 2. Madde: "Cemiyetin maksadı Türk diye anılan bütün kavimlerin mazi ve haldeki âsâr, ef'al, ahvâlini ve muhitini öğrenmeye ve öğretmeye çalışmak yani Türklerin âsâr-ı atikâsını, tarihini, lisanlarını, avam ve havas edebiyatını, etnografya ve etnologiyasını, ahvâl-i içtimâiye ve medeniyet-i hâzıralarını, Türk memleketlerinin eski ve yeni coğrafyasını araştırdır ortaya çıkararak bütün dünyaya yayıp tanıtmak, ayrıca da dilimizin açık, sade, güzel, ilim lisanı olabilecek surette geniş ve medeniyete elverişli bir dereceye gelmesine çalışmak ve imlâsını âna göre tedkik etmektir." Dernek nizamnâmesinin 9. Maddesi Türk Dili hakkındaki amaç ve düşüncelerini daha geniş ve açık bir şekilde şöyle dile getirir: "Osmanlı lisanının Arabî ve Fârisî lisanlarından ettiği istifade gayr-i münker bulunduğundan ve Osmanlı Türkçesini bu muhterem lisanlardan tecrid etmek hiçbir Osmanlı'nın hayalinden bile geçmeyeceğinden, Türk Derneği, Arabî ve Fârisî kelimelerini bütün Osmanlılar tarafından kemâl-i suhuletle anlaşılacak vechile şâyi' olmuşlarından intihab edecek ve binaaneyleh mezkur Derneğin yazacağı eserlerde kullanacağı lisan en sade Osmanlı Türkçesi olacaktır." Bu konuna ayrıca bakınız: Agah Sırrı Levend, *Türk Dilinde Gelişme ve Sadeleşme Evreleri*, 3. Baskı (Ankara 1972), s.300-304.

²⁴ Halka Doğru Cemiyeti, ve *Halka Doğru Mecmuası* ile Osmanlı Rus Narodnikleri konuda geniş bilgi ve yorum için bakınız: Zafer Toprak, "Osmanlı Narodnikleri: 'Halka Doğru Gidenler'", *Toplum ve Bilim*, S.24, Kış 1984, s.69-79; Ayrıca; Levend, *a.g.e.*, s.338-9.

"İçtimâî hayatımızda bir meyil vardır ki lisanı alâîmi müşâhede ediyor: halka doğru yürümek. Bu mes'ele şâyân-ı tedkidir. Halka doğru mu yürüyelim? Halkı mı bize doğru çekelim?"

Mesâil-i içtimâiyeye yabancı olmayanlar pekâlâ bilirler: Bu gün Avrupa'da en büyük rolü oynayan, burjuvazi denilen mütevâsıt sınıftır ki, maarif, ticaret, sanayii ve teşebbüs-i şahsî ile husûle geldi. Asılzâdeler parlak bir rol oynamıyor, avâmın hali de mâlum. Memleketimizde paşalardan ve beylerden müteşekkil mümtaz bir sınıf ile ağalar ve unvansızlardan mürekkep bir avam sınıfı vardır. Mütevâsıt tabaka hemen yok gibidir. Bizde alel-ekser, tüccar ve esnaf da avamdır. Ne vakit temeyülât-ı asaletkârâneneden âri, muktedir, müteşebbis bir sınıf-ı mütevâsıtımız vücuda gelirse, o vakit Avrupalıların derece-i medeniyetine irtika' edebileceğiz. Şimdi ibraz edilen gayretler hep bu orta tabakayı meydana getirmek maksadına ma'ruftur. Binaenelayh ne halka doğru yürümekden, ne halkı bize doğru çekmekden bir fayda çıkmaz. Biz ilme, fenne doğru ilerleyelim ve halkın teyakkuzuna muktezi vesâiti inzâr edelim, zira onun intibahından biz de müstefid olacağız."²⁵

Dilde sadeleşme tartışmalarına katılan diğer önemli bir İctihad yazarı da Kılıçzâde Hakkı Bey'dir. Görüşlerini farklı gazete ve dergilerde keskin ifadelerle dile getirmiştir. Daha çok harflerin değişmesi üzerinde duran Kılıçzâde, Osmanlı lûgati ve Osmanlıca kelimelerin okunma zorluğu üzerinde görüşler ileri sürmüştür. Osmanlı lisanının kendine ait bir sözlüğünün ve gramer kitabının olması gerektiğini belirtmiştir. Batıcılığın manifestosu sayılabilecek meşhur makalesinde bir taraftan Türkçüleri eleştirirken diğer taraftan da dilde sadeleşme konusunu işlenmiştir:

"Şimdiye kadar mefkud olan bir Osmanlı lûgat kitabı memleketin lisaniyyûn ve ediblerinden müteşekkil bir heyet-i âlime ve fâzıla tarafından telif edilerek ve fakat bu güne kadar Türklerin âdetâ şîârı olan "yavaş yavaş" ta'biri lisan-ı ümmetden kat'iyen ihrac edilecektir. Lisan, Osmanlı Lisanı olarak muhafaza edilip Turana lisânen avdetden sarf-ı nazar edilecektir. Osmanlı lisanı kendisine mahsus lûgat kitabına mâlik olduğu gibi yine kendisine mahsus bir

²⁵ Bahor İsrail, "Ma'kere-i Hayatta Lisanımız", *İctihad*, 5 Haziran 1330, No: 109, s.174. Halk için kitap yazılması konusunda 1931'de yazdığı kitabının başında Ülken şu görüşleri ileri sürer: "Halkçılık halka inmek değil, fakat halkı kendine çıkarmak manasına anlaşıldığı takdirde bir kıymet ifade eder". Söz konusu kitabın alt başlığı da "halka rağmen halk için kitap"tır. Hilmi Ziya Ülken, *Aşk Ahlâkı*, (İstanbul 1931), s.V.

sarf ü nahvi olacaktır. Osmanlıca öğrenmek için hiç kimse Osmanlıca'nın ihtiyacından fazla Arabî ve Farisî tahsiline mecbur olmayıp, eğer bu lisanları tahsile heves edenler bulunacak ise bu arzuları mahza o iki lisanla tedkikât ve tetebbuatda bulunmak için olacaktır. Osmanlı dilinde müsta'mel ne kadar kelimeler, terkipler, kâideler varsa hangi lisandan alınmış olursa olsun Osmanlıca'ya mâl edilecektir. Meselâ 'temettü' (تمتم) kelimesi Osmanlıca telâffuz ve hecası mucibince temettü' (ته متتو) yazılabilecek ve etfâl-i sagîre mekâtib-i idâdiyede lisanlarını serian öğrenmek için bu suretle büyük bir suhûlete mazhar edilmiş olacaktırlar."²⁶

İçtihad'da Türkçe Konuşan Topulukların Edebî Dillerinin Birleştirilmesi Tartışması

Abdullah Cevdet Osmanlı ülkesi içinde yaşayan unsurlar arasında kültürel ve dini bakımdan birliğin sağlanabilmesi için Türkçe'nin ortak lisan olarak kullanılması gerektiğini ileri sürmüştü. İstanbul aydınlarından bir çoğunun eserleri ülke dışındaki topluluklarca okunuyordu ve bu yazarların başında da Tefvik Fikret, Ahmed Mîdhat ve Mehmed Akif gelmekte idi. Türkiye dışında bir çok kültür merkezinde Osmanlı Türkçe'sinin özellikle yazı dilinde -yaklaşık olarak- kullanıldığı bilinmektedir. Bunların başında Kırım Türkleri, Kazan Türkleri ve Azerbaycan Türkleri gelmektedir.

Türk dilinin bu birleşimci özelliği üzerinde geniş bir şekilde Hüseyin Kâzım Kadri seri halinde yazmış olduğu "Türk Lisanlarının Tevhidi" başlıklı yazısında durmuştur. Kadri ömrünün uzun yıllarını Türk lisanı konusundaki çalışmalarına vermiştir.²⁷ İçtihad'daki dizi yazılarının başında Kadri edebî dillerin birleştirilmesi konusuna şöyle giriş yapmıştır:

"Türkistân-ı Çînî'den Avusturya hudutlarına kadar uzanan kıtâat-ı vâsi'ada mütemekkin Akvâm-ı Turâniye arasında münasebât-ı siyâsiye husulünü te'min etmek üzere Türk Lisanının muhtelif

²⁶ [Kılıçzâde Hakkı], "Pek Uyanık Bir Uyku", *İçtihad*, 7 Mart 1328, No: 57, s.1264.

²⁷ Hüseyin Kazım Kadri'nin Türk Kültür hayatındaki yeri, eserleri, önemi ve etkileri konusunda özellikle şu eserlere bakılabilir: Hüseyin Kazım Kadri, *Ziya Gökalp'in Tenkidi*, Haz: İsmail Kara, (İstanbul 1989); *Meşruiyet'ten Cumhuriyete Hatıralarım*, Haz: İsmail Kara (İstanbul 1991:2000); *Balkanlardan Hicaza İmparatorluğun Tasfiyesi, 10 Temmuz İnkılâbı ve Netâyici*, Haz: Kudret Büyükcoşkun, (İstanbul 1992); *20. Asırda İslamiyet*, Haz: Ertuğrul Özalp, (İstanbul 1992); *İslamın Avrupa'ya Son Sözü*, Haz: Ömer Hakan Özalp, (İstanbul 1999). İsmail Kara, "Bir Eski Zaman Beyefendisi: Hüseyin Kâzım Kadri", *Tarih ve Toplum*, IX/ Ocak 1988, s.9-14, bu yazının genişletilmiş hâli için ayrıca bakınız: *Din İle Modernleşme Arasında, Çağdaş Türk Düşüncesinin Meseleleri*, (İstanbul 2003), s.423-444.

lehçelerini birleştirmek lüzumunu bugün değilse bile yarın bütün şiddetiyle hissedeceğiz: Çünkü her kavm ve millet günün birinde kendi lisanı etrafında toplanmaya mecburdur." ²⁸

Kadri bu görüşlerinin ardından Türk Dilinin Orta Asya Lehçeleri ile yazılmış eserlerinden örnekler verir. Bu konuda teknik analizler ve benzetmeler yapar. Kazan, Çağatay ve Uygur lehçelerinden örnekler verdikten sonra:

"Hülâsa, aralarında lügâvî iştikâki pek çok münasebetler, râbı-talar olan Türk lehçelerini ayrı ayrı telakki etmek ve onların her birini felsefî, fennî ü edebî'efkâr-ı hissiyâtı ve tasavvurât u sanihâtı tamamıyla tasvir ve ifadeye kabiliyetli birer lisan haline getirmek için müteferrik suretde uğraşmaktan ise bu muhtelif lehçeler arasında daha ziyade rikkat ve nezâket kesbeden Osmanlı Türkçesini Türkistan'ın her tarafında umumi bir lisân-ı edebî vü fennî ve millî olmak üzere kabul etmek daha muvafık olur sanırım.

Şu kadar ki Osmanlı Türkçe'si imlâ-yı iştikâkisini tamamen gaybetmiş olduğundan buna daha me'nus bir şekil vermek ve Uygur ve Çağatay Türkçelerinde olduğu gibi az çok huruf-ı imlâ kullanmak lâzım." ²⁹

Yazara göre belli bir imlâ kuralına riâyet edildiği takdirde bütün Turan kavimlerinin Osmanlı Türkçe'sinde birleşmeleri mümkündür. Çünkü Turan milleti bir dil bir an'ane-i milliye etrafında birleşme mecburiyetini daha önceleri bu günkü durumdan çok daha acı ve elim bir şekilde görmüşler ve anlamışlardır.

'*Türk Lisanlarının Tevhidi*' başlıklı yazısının ikinci serisinde konu aynı şekilde devam etmektedir. Kadri, lisanların birleşmesi konusunda burada şu görüşleri ileri sürmektedir:

"Eski Türk alfabesinin unutulub bu lisanların Arab alfabesi ile yazılması bu gün Musevilerin, bir dürlü unutamadıkları İspanyolca'yı İbrâni harfleriyle yazmalarına benzer. Kendi lisanımızın malı olmayan harflerle ne kadar müşkülâta uğradığımızı ve çocuklarımızın başka bir lisana aid harflerle yazılarımızı okumak için ne derecelerde zorluk çektiklerini herkes bilir. Eğer Turan'da bu ulu ve muazzam Türk vatanındaki akvâm arasında münasebât-ı siyasiye ve içtimâiye husulü arzu ediliyorsa, milliyetleri gibi bir asıldan gelen lisanlarını da birleştirmek lazım gelir...

²⁸ Hüseyin Kâzım Kadri, "Türk Lisanlarının Tevhidi", *İçtihad*, 15 Eylül 1327, No: 31, s.831.

²⁹ Hüseyin Kâzım Kadri, *a.g.e.*, No: 31, s.843-44.

Zaten bu son zamanlarda Turan akvâmının Garb Türkçe'sine kendi kendilerine temayül ettikleri görülüyor ve Şark lehçeleri ile Osmanlı Türkçe'si arasındaki imlâ ve şive farkları yavaş yavaş azalıyor. Garb Türkçesine yakın olan Âzeri Türkçe'si pek az zaman sonra unutulacaktır....

Bir lisan bir taraftan Fârisî'nin diğer taraftan günden güne kesb-i tekemmül eden Osmanlı Türkçe'sinin önünde ric'at edeceğinde ve yavaş yavaş her iki lehçenin birleşeceklerinde şübhe yoktur. Zaten bu gün Kafkasya'da intişar eden gazetelerde ve risalelerde Âzeri Türkçesinin Osmanlı Türkçesine yaklaştığı görülüyor. Kazan ve Kırım Türkçelerinde de bu hal görülmektedir. yalnız Çağatay, Uygur Türkçeleri eşkâl-i kadîmelerini hâla muhafaza ediyorlar."³⁰

Hüseyin Kâzım Kadri'nin yazısı bundan sonra diğer dilin teknik özellikleri ile ilgili konularla devam etmektedir. Burada öncelikle Türkiye Türkçe'sinin Orta Asya ve Kafkasya'da yayılmaya başladığını, Azerbaycan sahasında İstanbul lisanının etkisinin çok açık bir şekilde hissedilmeye başladığını, Azeri lehçesinin yavaş yavaş unutulmaya başladığını, Kırım ve Kazan Türkleri arasında Türkiye Türkçe'sinin etkisinin Uygurca Çağatayca ve Azeri lehçelerine göre daha önde olduğunu vurgulamaktadır. Kadri, bu durumun lisanların birleştirilmesine doğru gidilecek yolda önemli bir gelişme olduğunun altını çizer. Son zamanlarda aydınlar arasında başlayan "islah-ı lisan" tartışmalarının garipsenecek bir durumunun olduğunu, ilmi bir temelden yoksun olduğunu da ileri sürmüştür.

Diğer yazarlarda görüldüğü gibi Hüseyin Kâzım Kadri de Türkiye Türkçe'sinin ihmal edildiğini belirtir. Türkçe'nin aynı kaynaktan gelen diğer lehçeler ile daha anlamlı bir birliktelik oluşturması ve iletişim kolaylığı sağlaması için hiçbir fedakârlığın ve çabanın yapılmadığını belirtir. Burada Kazan Türkleri'nin entelektüel durumlarına da değinen yazar, onların özellikle düşünsel konularda oldukça ileri seviyede çalışmalar yaptıklarını bilimsel eserler ortaya koyduklarını söyler. Öyle ki eğer onlar biraz daha çalışsalar gayret etseler, Türkiye Türkçesini geçeceklerdir. Yazar dizi yazısının devamında Türk dilinin geçirdiği safhaları uzunca anlatır. Türkiye Türkçe'sinin kurallarını ortaya çıkarmak, teknik özelliklerini, gramerini, sözlüklerini, etimolojisini incelemek ve geliştirmek için bir akademinin kurulması gerektiğini önemli görür.

Harflerin ıslahı yada değiştirilmesi konularına da değinen yazarın bu konuda radikal düşünmediği görülmektedir. Arap harflerinin Türk lisanına uygunluğu,

³⁰ Hüseyin Kâzım Kadri, *a.g.e.*, No: 32, s.863-864.

Osmanlıca'nın öğrenilme zorluğu, okunma zorluğu konularından aslında şikâyetçidir. Ama Arap harflerinin kaldırılıp yerine yeni bir harf sisteminin getirilmesini de istememektedir. Arap harflerini atmak ya da onlar üzerinde köklü değişiklikler yapmak taraftarı değildir. Dilin kişilerin elinde sadeleştirilmeye çalışılmasını doğru bulmaz. Yazdığı seri yazılara Dobruçalı A.H. Mustafa bir karşılık yazmıştır. Mustafa, Kadri'nin görüşlerine katılmış ve yazısının sonunda dilde sadeleşme ile ilgili ona bazı sorular yönelmiştir. Kadri bu sorulara şöyle cevap vermiştir:

"...fakat lisanımızı sadeleştirmek emeliyle Arabca'dan ve Acemce'den aldığımız sözlerin yerinde bunların Türkçelerini kullanmak tarzında bir maksat takibetmediğimiz gibi, bir çok tekâmül devirlerinden geçen ve bu gün âlf afkâr ve hissiyâtın ifade ve tasvirine daha ziyade kabiliyet kazanan tarz-ı hâzırı da bütün bütün iğlâka düşürmek istemedik. Bilakis sarih ve vazih söyledik ki, hiçbir kimse bir lisanın tarz-ı ifade ve şive-i beyanını değiştirmek için hak ve salâhiyetini kazanmış olamaz. Bir lisanın her hangi bir devirde aldığı şekil, ondan evvelki zamanların hazırladığı tekallübât ve inkılâbâtın vücuda getirdiği bir safha-i tekâmülden başka bir şey değildir."³¹

İçtihad'da Alfabe Tartışmaları

Yazı dilinde kullanılan Arap alfabesinin Türkçe'ye uygunluk tartışmaları Yeni Osmanlılar döneminde Şinasi ve Ali Suavi ile başlamıştır. 1860'larda başlayan bu tartışma giderek büyümüştür. II.Meşrutiyet'e geldiğinde ise esaslı bir şekilde dile getirilmeye başlanmış, bu değişikliğin nasıl yapılacağına dair daha somut öneriler sunulmaya başlanmıştır. Bunun karşısında olanlar ise harf değişikliğinin ne tür zararlar ortaya çıkaracağını anlatmaya çalışmışlardır. Daha çok geleneksel, muhafazakâr kesimlerin, harf değişimine sıcak bakmadığı gözlenmektedir.

Harflerin değişmesini, Arap harfleri yerine Latin harflerinin alınmasını isteyenlerin büyük bir kısmı Şinasi de dahil olmak üzere kendi matbaaları olan yazarlar ve düşünürlerdir. Abdullah Cevdet ve yakın arkadaşı Kılıçzâde Hakkı II.Meşrutiyet'te en hararetle Latin harfleri savunucularındandır. Bunlar da matbaa sahipleridir. Matbaa sahiplerinin Latin harflerini almak istemelerindeki temel sebeplerden biri, bu harflerin basım tekniğinde kullanımının, dizgisinin, üretimini

³¹ Hüseyin Kâzım Kadri, "Dobruçalı Kardeşe Cevab", *İçtihad*, 15 Kanun-ı Evvel 1327, No: 37, s.936.

çok kolay ve ucuza mâl olmasındandır. Geçimlerini yazmak ve basımcılık yapmakla temin eden bu insanların entelektüel kaygılar yanında ekonomik nedenlerden dolayı da Latin harflerini ısrarla istemeleri gözden kaçırılmaması gereken bir durum olarak düşünülmektedir. Bu tartışmaları çeşitli yönleriyle İctihad'da görmek mümkündür. Bir ara Enver Paşa'nın emriyle kabul edilen yeni bir yazım türü haberini veren İctihad, konuyla ilgili yorum yaparken, yazının sonunda meselenin matbaadaki baskı işlerine getirilmesi, Latin harflerinin ısrarla alınmak istenmesinin ardındaki sebeplerden birinin de ekonomik olduğunu doğrulamaktadır:

"Harbiye Nezâretimiz munfasıl harfleri "Ordu Elif-Besi" ismiyle kabul etti. Bizce bu maksad değilse de, şübhesiz maksada doğru bir adımdır. Tasvir-i Efkâr gazetesi bu mes'ele için geçen gün bir makale neşretti. Makalede hurûf-ı munfasıla red ediliyor. Sebeb olmak üzere de hurûf-ı munfasılanın çirkinliği, hurûf-ı muttasılanın güzelliği gösteriliyordu. Kırk yaşına gelmiş muharrirler biliyoruz ki, meselâ, [صیت] kelimesinin hakiki suret-i telaffuzunu bilmez. Bu [صیت] kelimesi parçalanmalı, " ص " harfinden sonra bir sâit konulmalı ve " ۞ " harfi sâit midir, sâmit midir? Anlaşılmalıdır. Bunlar anlaşılmıyorsa harflerin güzelliğinden bahsedilemez. Bu harfler hiçbir işe yaramadıktan sonra, istediği kadar güzel olsun. Hele tabîlik bu harflerden ne kadar ziyân ediyor. Bunu biraz matbaa dolaşanlar bilir. Hurufât kasalarındaki gözler lâ ya'düddür. Nev'i huruf pek mahduddur. Beş cinsden ziyâde harf dökülememiştir. En küçük harfler- ki 8 puntodur- hiçbir işe yaramaz. Halbuki Latin harfleri ile 8 puntodan hatta 7 puntodan baştan başa bir gazete dizilip basılabilmektedir. En küçük kullanılan 16 puntoluk harflerin de hali ma'lûm... Kitablarda, hele, gazetelerde bir çok kelimeleri okumak imkânı yoktur. Çünkü, makinede kırılmış, yahud ezilmiştir. Bu o kadar çoktur ki, orta halli bir matbaa kısa bir zamanda okkalarca kırık harf kasalarından temizlenmek mecburiyetindedir.

Bizim fikrimizce en sâlim çare- pek güç olsa da- Latin harflerini kabul etmektir. Bizce bizim harfleri daha kabil isti'mâl bir hâle kalbetmek mümkün olsa da adam akıllı ıslah etmek, imkânı yoktur.

Bununla beraber hurûf-ı munfasılayı büyük bir memuniyetle karşıyoruz."³²

³² Server Bedii, "Haftanâme", *İctihad*, 13 Mart 1330, No: 97, s.2190.

İçtihad Batıcı dünya görüşün en önde gelen yayın organı olması yanında Doğu değer ve yargılarını göz ardı eden bir dergi değildir. Bu durumu en başta Abdullah Cevdet'te görmek mümkündür. Harf değişimi konusunda dergide sadece Latin harflerinin alınması savunulmamış, Arap harflerinin değiştirilmesini istemeyen, küçük çapta ıslah çalışmaları öneren görüşlere de en az diğeri kadar yer verilmiştir. Dergi sahibi Cevdet, açık bir şekilde Latin harflerinin alınmasını önermiştir. Çünkü Arap harfleri Türkçe'ye uygun değildir ve yıllardır okuyan yazan insanlar bile kolaylıkla yanlışlıklar yapabilmekte ve bazı kelimeleri okuyamamaktadır. Bu konuda Cevdet şöyle der:

"Ben her halde memleketimizin ulüm ve irfan ehlinden müteşekkil bir akademinin vücûb ve vücûbunu şiddetle hissediyorum. Bu akademi bir ansiklopedi yapmalı ve bilhassa lisanımızı tensik ve zabt etmelidir. Avrupa'nın bizi layıkıyla tanımaması lisanımızdandır.

Efendimiz, Avrupa'nın bizi layıkıyla tanımaması lisanımızdandır buyurdunuz. Bundan cesaret alarak bir nazik mes'eleye gireceğim. Bu günkü harflerimizle ne lisanımızın tensiki ne de maarifin ta'mimi mümkün olmayacağı i'tikadındayım. Bendeniz 43'üncü sâl-i hayatımı ikmâl etmiş bulunuyorum. Her halde bu 43 senenin otuz senesini okumakla, öğrenmekle ve lâyenkatî' bu iştigallerle geçiriyorum. Memleketin hiç olmazsa okur yazarlarından ma'dudum. Öyleyken doğru okuyamadığım kelimeler vardır. En büyük mevki'i işgal etmiş erkân-ı âliye-i askeriyeden birini biliyorum, bir hayli âsârı da vardır; kendisi memleketimizin ulemasından addolunur. Beş altı ay mukaddem makamlarında ve huzurlarında bulunuyordum. [موشكافانه] kelimesini [مه ويشكافانه] diye telaffuz ettiğini de bizzat işitdim. Bu kime ve neye aid bir kusurdur. Şüphesiz harflerimize aittir. Bendenizce Arnavutlar Latin harflerini kabul ettikleri vakit, bu fikr-i acizânemi, Tasvir-i Efkâr'da kemâl-i vuzuh ve cür'etle hükümet-i seniyyenin bu cereyana mani' olmaması lâzım ve müfid olduğunu arz-ı izah etmişdim."³³

Cevdet, Celal Nuri'nin *Mukadderât-ı Tarihiye* adlı eserine yazdığı değerlendirmesi yazısında onun harfler ile ilgili görüşlerini övgü ile nakleder. Nuri'nin bu konuda medeni cesaretini hiç eksiltmeden kullandığını söyler, Nuri'nin yazdıklarından hareketle şöyle der:

³³ Abdullah Cevdet, "Veliâht-ı Saltanat-ı Seniyye-i Osmâniye Devletlü, Necabetlü Yusuf İzzeddin Efendi Hazretleri İle Mülâkat", *İştihâd*, No: 80-3, 12 Eylül 1329, s.1757-58.

"...hurufâtımız berbaddır. Bu harflerle[*]biz işimizi göremiyorumuz. Bunlar kâfi değildir. Harflerimizin noksanından, bir işe yaramadığından, gayr-i âmil bulunduğundan (*Tarih-i Tedenniyât-ı Osmâniye*) kitabımızda bahs ettik. Burada da yalnız şunu ifade edeceğim ki; bu harfleri ve bunlarla yazılmış ibareleri avam suhûletle öğrenemiyor. Bunlar gayr-i tabii şeylerdir. Bu hal terakiyâta mani' bulunuyor. Ahâlîde tahsil ve tenvir hevesini söndürüyor. Onun için hurûf-ı ıslah gibi boş tedâbire müracaat edeceğimize bir saat evvel kemâl-i cesâretle Latin harflerini kabul etmeliyiz. Bunu yalnız biz kabul etmiş olmayacağız, bundan evvel Romanyalılar dahî, Sırlık (سير ليقي) harfleriyle yazı yazarlardı. Bi'l-âhere Latin harflerini kabul ettiler. Almanlar yavaş yavaş Gotik harflerini bırakıp Latin harflerini alıyorlar.

Latin harfleri hem pek tabîî hem de Türkçe'nin tahririne pek müsaiiddir. Bu harflerin kabul edilmesi için serdedilecek veya edilen i'tirazlar o kadar âdidir ki münâkaşasına bile tenezzül etmeyiz...."³⁴

Nuri yazısının devamında eğer bu inkılap başarı ile yapılabilirse halkın okur-yazarlık ve kültür seviyesinin yükseleceğinden bahsetmektedir. Bu konuyu Celal Nuri *Tarih-i Tedenniyât-ı Osmâniye*, *Mukadderât-ı Tarihiye* ve *Tarih-i İstikbâl* adlı eserlerinde uzun uzun ele almış ve Latin harflerini savunmuştur:

"Bundan sonra, şimdi üslûb-ı beyanımızı lisân-ı aheng-dârımızı, uzun müddetde yapılmış lisân-ı edebimizi asla bozmamak şartıyla "Yurdcular" gibi geriye gitmemek, "Selânikciler" gibi reh-i nâretfeye sapmamak üzere bize bir avam edebiyatı, bir halk edebiyatı lâzımdır...

Maarif Nezâretine âcizâne bir teklifim var: bu usûl tecrübete'n bir sancakta, bir sene müddetle, tatbik edilsin. Eğer senenin nihayetinde ehl-i kur'a, avâm (ve hatta havas), okur yazar olmaz, kolaylıkla tahsil çarelerini bulmaz ise, usûl terk olunsun.

Bununla mütevaziyen sarf ve nahfimizi, kâmusumuzu taht-ı inzibâta almamız lâzımdır. Kelimelerimiz bir tasfiyeye muhtacdır. Lehçemizde gayr-i me'nus, gayr-i müsta'mel ve hatta muzırr bir alay kelime olduğu gibi, lisanımız da henüz bir dürlü efkâr ve ihti-

* Ve bu heriflerle...

³⁴ Abdullah Cevdet, "(Mukadderâtı Tarihiye) Kâri'alarına", *İçtihad*, 28 Şubat 1328, No: 56, s.1249. Cevdet'in bu alıntılarını için bakınız: Celal Nuri, *Mukadderât-ı Tarihiye*, (İstanbul 1330), s.85-86, *Tarih-i Tedenniyât-ı Osmâniye*, (İstanbul 1331), s.182-185.

sasât-ı asriyeyi ifade edecek mertebe kelime, cümle ve terkibe mâlik değildir. Bu kelimeler, cümleler, terkipler ihtira' ve icâd olunmalıdır. Bi'l-âhere bulunan veya uydurulan kelimât übedâ tarafından o derece isti'mâl olunmalıdır ki lisan artık bunları kat'iyen kabul etsin. Bunlar gayr-i me'nus gelmesin."³⁵

Mevcut Arap harflerinin Latin harfleriyle değiştirilmesini en hararetle gündeme getirenlerden biri de Kılıçzâde Hakkı'dır. 'Tamamen halledilmedikçe bitmeyecek bir mesele' olarak gördüğü bu konudaki görüşlerini oldukça hararetle dile getiren ve keskin ifadeler kullanan yazar, diğer yazarlardan ve siyasilere eleştiri hatta tehditler almıştır. Görüşlerini İctihad'la birlikte Celal Nuri'nin çıkardığı *Hürriyet-i Fikriye* dergisinde de sıra yazılar hâlinde ortaya koymuştur. Bu dergide harf değişimi ile ilgili şunları söylemiştir:

"Mademki esaslı bir inkılab yapılacaktır, gayr-i mükemmel ve uydurma harflerle artık Garblıktan çıkmış bir elif-be yerine her cihette mükemmel ve hususiyle el yazısında daima sadeliğini ve ittisâlini muhafaza edebilen Latin harflerinin kabulü hem kestirme bir tarik olur, hem de şunu takibedecek makalelerimde sırası geldikçe söyleyeceğim muhtelif faideleri temin eder."³⁶

Kılıçzâde Hakkı burada bahsettiği Latin harflerinin faydalarını İctihad'ın 1918'den sonra çıkan sayılarında dile getirmiştir. Bunlar kısaca şöyle özetlenebilir: Latin harflerinin alınmasına karşı çıkanlar İslam âleminin tepkisinden korkuyorlar, oysa bu gün İslam âlemi diye tek vücûd olmuş bir topluluk yoktur, bir çoğu sömürge hâline gelmiştir, Batılılar onları kullanmaktadırlar. Bu gün matbaa harfleri o kadar çoktur ki, bunlarla basımcılık yapmak hem çok zor, külfetli, zaman alıcı hem de pahalıdır, oysa Latin harfleri alınırsa basımcılık çok kolaylaşacak ve ucuzlayacaktır. Onca tahsile rağmen kelimeler hâla yanlış okunmaktadır, eğer Latin harfleri alınırsa bu yanlış yazımdan ve okumadan kolayca kurtulacaktır. Latin harflerinin alınmasıyla halkın okuma yazma seviyesi yükselecektir.

İctihad'da Latin harflerini savunan yazarlar, harflerin bir toplumun gelişmesinde önemli bir âmil teşkil ettiğini yabancı ülkelerin uygulamalarından örneklendirdikleri görülmektedir. Bu ülkelerin başında da Japonya gelmektedir. Cevdet

³⁵ Celal Nuri, *Mukadderât-ı Tarihiye*, (İstanbul 1330), s.85-86, *Tarih-i Tedenniyât-ı Osmâniye*, (İstanbul 1331), s.182-185.

³⁶ Kılıçzâde Hakkı, "Lâtin Harfleri", *Hürriyet-i Fikriye*, 20 Mart 1330, No:7. Kılıçzâde Hakkı'nın bu dergideki konuyla ilgili diğer sıra yazıları: 27 Mart 1330, S.8; 3 Nisan 1330, No:9, 17 Nisan 1330, No:11; 24 Nisan 1330, No:12. Hakkı'nın harfler konusundaki görüşleri ve üslubu yüzünden bu dergi dönemin Dalihye Nazırı Talat Paşa tarafından kapatılmıştır. Bu konuda bakınız: Kılıçzâde Hakkı "İzmir İktisad Kongresinde Harfler Mes'elesi", *İctihad*, 1 Haziran 1923, No:154, s. 3176; 1 Temmuz 1923, No:155, s.3196.

derginin 10. sayısında Japonların Latin harflerini almaya hazırlandıklarını haber verir.³⁷ Daha sonra da ricâl-i saltanattan biriyle yaptığı mülâkatta aynı konuda "Japonlar Latin harflerini kabul ettikten sonra maarifleri sü'atle ta'mim etmeye başladı. İran'ın da Latin harflerini kabul etmek üzere olduğunu işitdim"³⁸ dedikten sonra, bizim de onlar gibi maarifimizi geliştirmek için Latin harflerini bir an evvel kabul etmemiz gerekliliği üzerinde durur.

Harflerin değiştirilmesi tartışmalarına uzun yazı dizileriyle katılanlardan biri de Satı El-Husri' (Satı Bey)dir. Satı Bey etnik mensubiyeti dolayısıyla sürekli Osmanlıcılığı savunmuş bir bürokrat ve aydındır. Devletin yıkılışa geçtiği bir süreçte, inhitâtın durdurulması, çöküşün önüne geçilmesi için Satı Bey, kafa yormuş, bir çok öneriler ileri sürmüş biridir. I.Cihan savaşından sonra da savunduğu değerlerin ve siyasetin hayata geçirilme imkânının kalmadığını görerek kendisini Arap milliyetçiliğinin hizmetine vermiştir. II.Meşrutiyet döneminde Osmanlı devleti için hep birlik ve beraberlik mesajları dolu görüşler ve maarif alanındaki kendisine özel görüşleriyle ön plana çıkmıştır.

Dil ve dilde sadeleşme ile Latin harflerinin alınması konularına kayıtsız kalmamıştır. İctihad da Satı Bey'in görüşlerine sayfalarını açmıştır. Dergide Latin harflerine karşı görüş bildiren, Rıza Tevfik, Süleyman Nazif ve kısmen Hüseyin Kâzım Kadri grubunun içine Satı Bey da dahil olmuştur. Ancak bu konuda fikirlerini daha tafsilatlı, uzun ve sarih bir biçimde açıklayan odur. Genel olarak Satı Bey'in yazılarında görülen akademik üslûp alfabe konusunda da kendini göstermektedir. Yazısında öncelikle kamuoyunu meşgul eden meselenin boyutlarını kısaca çizerek başlayan yazar, arkasından genel doğrulara yer verir. Mevcut kullanılan Arap harflerinin öğrenilmesinin zor ve bir takım kusurlarının olduğunu kabul eder. Ancak bu eksiklik ve kusurun bir milletin geri kalmasında önemli bir yerinin olup olmadığını sorar. Bizim gibi uzun bir edebî maziye sahip olan milletin birden bire yeni bir alfabe kabul etmesinin uygun olup olmayacağını ve nihayet bu işin ıslah ile çözümlenemeyeceğini sorarak konuyu tartışmaya başlar.

1.Yarım asır içinde milletçe ilerlemeleri ile bütün dünyayı kendilerine hayran bırakan Japonların harfleri bizimkilerden çok daha zordur. Görüldüğü gibi "elif-benin zorluğu, terakkiye mani' olsaydı Japonların terakki yolunda bir adım bile atamaması icâb ederdi."³⁹ Yazarın bu ifadelerine göre geri kalmışlık ile alfabe arasında bir ilişki söz konusu değildir.

2.Tarihte büyük bir geçmişe, edebiyata ve medenî mirasa sahip olan milletlerin hiç biri harflerini değiştirmemiştir. Coğrafya itibariyle yakın olan milletler ve

³⁷ Abdullah Cevdet, Japonlar Elif-belerini Değiştiriyorlar", *İctihad*, 13 Mart 1906, No:10, s.160

³⁸ Abdullah Cevdet, "Veliht-ı Saltanat-ı...", *a.g.e.*, No: 80-3, s.1757-58.

³⁹ Satı[El-Husri], "Elif-be Mes'elesi", *İctihad*, 11 Nisan 1229, No: 61, s.1327.

ortak medeniyet ve geçmişe sahip olanlar ortak bir alfabe kullanmışlardır. Aralarındaki rabıtayı korumak için buna dikkat etmişlerdir. Satı Bey'e göre bu konuda da Japonlar örnek gösterilebilir.

"Japonlar tereddüde fevkalâde sürat ve cür'et gösterdikleri halde binlerce harflerden müteşekkil olan yazılarını değiştirmediler. Hatta asıl Japon harfleri ile yazı yazmak mümkün olduğu halde bile Çin harflerini bırakmadılar... Çin ve Kore ile Japonya arasındaki manevî ravâbitin en ehemmiyetlilerinden biri olan bu yazı rabıtasını kesip koparmanın zararlarını nazar-ı dikkate alarak o binlerce Çin harflerini kullanmağa -öğrenip öğretmeye devam ettiler."⁴⁰

3. Şu anda kullanılan harflerin bazı zorlukları vardır. Ancak bunların çoğunluğu kolay bir şekilde ortadan kaldırılabilir. Şöyle ki;

"- Bu zorlukların büyük bir kısmı imlâmımızdaki münasebetsizliklerden neş'et ediyor. Huruf-ı imlâ istimâline ehemmiyet verilerek heceler tamamlanırsa, her kelimenin söylendiği gibi yazılması esası kabul olunursa imlâmımızdaki kararsızlığa ve teşettüde nihayet verilirse..." yazıdaki büyük zorluklar ortadan kalkar"

"- Elif-benin en büyük kusurlarından biri vav(و)ın muhtelif telâffuzlarına delâlet edecek husûsi harflerden mahrumiyetidir." Yazara göre bazı lügat kitaplarında yapıldığı gibi bu harfe de farklı şekiller verilirse bu sorun da ortadan kalkacaktır."

"- Elif-benin en ziyade göze çarpa kusurlarından biri de mat-baa harflerinde şekillerin çokluğudur. Fakat bu şekillerin kısm-ı âzamı lüzumsuzdur(...)Şu hale göre şüphe etmemek lazım gelir ki, usûli tedrisi ıslah etmekle çocukların okuyup yazma hususunda çektikleri zahmeti pek çok azaltmak kâbidir."⁴¹

Satı Bey bunların ardından açık olarak harfleri değiştirme fikrine sahip olanların yanında yer almadığını açık olarak dile getirir. Ona göre harflerde yüzeysel bir ıslah yapılması asıl olarak eğitimi geliştirmelidir. Eğitimi geliştirmeden yapılacak hiçbir ıslah hareketi gerçek fayda sağlamayacaktır. Harflerde ıslah ve tadili savunanlara şöyle bir benzetme ile karşılık verir: "Ve zannediyorum ki; ıslah ve ikmal için hiçbir şey yapmadan 'ah bu elif-bemiz!...' demekle, önündeki

⁴⁰ Satı[El-Husri], *a.g.e.*, No: 61, s.1328.

⁴¹ Satı[El-Husri], *a.g.e.*, No: 61, s.1328.

makinenin süratle işlemediğini görür görmez- onu yağlamak ve tamir etmek için hiçbir şey yapmadan- başka makinelere göz diken bir makinistin haline benziyoruz..."⁴²

Satı Bey'in bu görüşleri derginin bir sonraki sayısında geniş bir şekilde eleştirilmiştir. Cihangirli M. Şinasi tarafından kaleme alınan yazıda, harflerde esaslı bir islah ve tadilat olmadıkça eğitimin zaten gelişemeyeceği vurgulanır. Dolayısıyla Satı Bey'in görüşleri temelden sağlıklı görülmez. Harflerde yapılacak küçük değişiklikler de teknik olarak imkansız görülür. Yazar bu görüşünü temellendirmek için okullardaki öğretim usülleri ile ilgili geniş örnekler verir. Toplumun ilerlemesi ile kullandığı harfler arasında da önemli bir bağıntı görür. Satı Bey'in Japonya örneğine ise hepten karşı çıkmamıştır:

"Yine bu makalede deniliyor ki: 'Elif-benin zorluğu terakkiye mani' olsaydı Japonların bir adım bile atamaması icab ederdi...'

İşte yıldırım gibi söz...

Evet... Okumak da bir vâsita-i terakki olmasaydı dünyada kimse okumağa sevk edilmezdi...

Japonlar terakki amillerini bizzat hâiz imişler ki, Avrupa ile temas eder etmez bu günkü derecelerine yükseldirler.

Bize gelince; Avrupa ile çatışalı bir asrı geçiyor terakki şöyle dursun.... Ahlâken seciyeten daha tedennî eyledik."⁴³

Yazara göre Avrupa karşısında geri kalmamızın temel sebebi kabiliyetsizliğimizdir. Japonların ahlâk ve seciyesini alacağımız yere halka kolaylıkla okuyup yazma öğretmek yoluyla elde edilecek bilgi sayesinde gelişmek istiyoruz ki bu yanlıştır.

Satı Bey'in 'şimdiye kadar büyük bir geçmişe sahip olan milletlerden harflerini değiştiren olmamıştır' ifadesine Şinasi şöyle karşılık vermiştir: "Şimdiye kadar olmamış bir şeyin bundan sonra da olmaması veya olmayacağı talep ve iddia olunamaz. Bu böyle olmakla beraber şu 'mazi-i edebi' tabirinden İslâm âsârı mı, Arab edebiyatı mı, yoksa Türk kitabları mı murâd ediliyor? Anlayamadım."⁴⁴

Cihangirli M. Şinasi Satı Bey'in toplumlar arası 'yazı râbitası' tabirini de müphem görür. Eğer bu tabirden siyasî bir maksad ümit olunuyorsa, 'İttihâd-ı İ-

⁴² Satı[El-Husri], *a.g.e.*, No: 61, s.1328. Satı Bey'in eğitimi geliştirmek konusunda ayrıca şu yazısı da önemlidir: "Tahsil-i İbtidâî Hakkında- Maarif Nezâretinin Yeni İttihâdî"- *İttihâd*, No: 67, 3 Mayıs 1329, s.1463-1466; "Tanzimatçılık Mes'elesi I", *İttihâd*, 2 Mayıs 1329, No: 64, s.1379-1383; "Tanzimatçılık Mes'elesi 2", *İttihâd*, 9 Mayıs 1329, No: 65, s.1406-1410.

⁴³ Cihangirli M. Şinasi, "Elif-be Mes'elesi ve Cevâbımız", *İttihâd*, 18 Nisan 1329, No: 62, s.1353-4.

⁴⁴ Cihangirli M. Şinasi, *A.g.e.*, No: 62, s.1354.

lâm, Arab Milliyeti, Türk Milliyeti'... ne olursa olsun- bu şimdilik hayalden başka bir şey değildir. Yine harflerin kusurlarının giderilmesine yönelik ortaya atılan görüşlerin de, uygulamaya geçmekten aciz olduğunu ileri sürerek Satı Bey'e karşı çıkar. Harflerin nasıl değiştirilebileceğini ve kusurların giderilebileceğini yazar geniş şekilde incelediğini ve kitap olarak bastırıldığını haber verir.⁴⁵

Satı Bey kendisine yöneltilen bu eleştirilere tek tek cevap verir. İctihad'da verdiği cevap hem Cihangirli M. Şinasi'nin İctihad'daki yazısına, hem de Tanin'deki Ali Nusret'in eleştiri yazısına. Bu yazıda da görüşlerini tekrar eder. "Ben harfleri değiştirmenin aleyhindeyim, Elif-be'de tâdilât ve ıslahat yapmak aleyhinde değilim."⁴⁶ der. Bu cevâbî yazısında daha çok harfler konusunda kestirme bir yol arayanların yanlış yolda olduklarını belirtir. Çünkü alfabe konusunda kestirme yol doğru sonuçlar vermeyecektir:

"Pek çok işlerde kestirme hareket etmeye –radikal iş görme- taraftarım. Fakat elif-be meselesinde kestirmeliğin –radikalliğin- hem gayr-i mümkün ve hem de gayr-i muvâfık olduğuna kaniim.

Kökü basit olan, kökünden koparılmasına imkân bulunan şeylerde radikallik iyidir; fakat kökleri çok derin ve girift olan, kökünden koparılmasına imkan bulunmayan hususlarda radikallik akâmete mahkûmdur.

Elif-be mes'elesi de bu son takım mes'elelerdendir. O, basit köklü ve basit gövdeli ağaçlar değil, bütün dallarından kök salan, dalları toprağa bir çok köklerle bağlı duran, kökleri toprak altında gayet karışık ve girift bir kafes teşkil eden ağaçlara benzer. Böyle ağaçlar ile onları yetiştiren toprak arasında ne kadar sıkı bir irtibat ve münâsebet varsa, bir milletin elif-besi ile ruhu arasında da öyle sıkı bir irtibat ve münâsebet vardır."⁴⁷

Bir milletin harflerini değiştirmesi öyle kolay işlerden değildir. Harflerin kısa bir sürede değiştirilmesi konusunda, onları kiralık bir hanenin değişimi veya yıkarak yenisi yapılabilecek bir bina gibi düşünmemelidir.

Satı Bey harflerin değiştirilmesi tartışmalarını sürdürürken toplumsal konulara da değinmeden geçmez. Ona göre yaşanan sıkıntıların bir çoğu bu güne kadar yaşanagelen alışkanlıklar ve toplumsal tutumlardır. Toplum olarak önemli iş-

⁴⁵ Yazarın sözünü ettiği kitap şudur: İsmail [İsmayıl] Hakkı [Baltacıoğlu] - M. Şinasi, *Tâdil-i Hurâf Meselesi*, 3. Risale. *Şekiller Nasıl Tedkik Olunur*, İstanbul 1330(Rumi) 1914(Miladi) Matbaa-i Hayriye , 48 s.

⁴⁶ Satı[El-Husri], "Elif-be Mes'elesi Hakkında Bir İzah", *İctihad*, 22 Nisan 1329, No: 64, s.1387.

⁴⁷ Satı[El-Husri], *a.g.e.*, No: 64, s.1388

lere, kaliteye, ayrıntılara ehemmiyet vermediğimizden yakındır. Cemiyetimizin en büyük hastalıklarından biri olarak "küçük işlere ehemmiyet vermeyerek hep büyük projelerle uğraşmak, ufak fakat hakikî ve amelî aslâhatı ihmâl ederek, büyük fakat ekseriyâ zâhirî ve muhâl inkılâblara intizar etme"⁴⁸yi gösterir.

Özellikle toplumsal konularda sürat etmenin yanlış bir davranış olduğunu ileri süren Satı Bey, insanı maksada en doğru şekilde götüren yolların en kestirme yollar olmadığını belirtir. En kestirme yollar, özellikle toplumu en doğru hedeflere taşıyamaz. Öyle kestirme yollar vardır ki, bir çok olumsuzlukları, engelleri ve sonradan ortaya çıkacak zararlı yönleri ile, insanı dolaşık yollardan, hatta bazen çok karışık yollardan bile fazla zarara uğratabilir. "Bunu nazar-ı dikkatten dūr tutmamalı, onun için elif-be mes'elesinde her şeyden ziyade –hakikî manası ile– 'amelî' olmağa çalışmak"⁴⁹ gerekmektedir.

İçtihad'dan Türkçe Kur'an Tartışması

Latin harflerinin alınmasıyla ilgili olarak Kılıçzâde Hakkı'nın üzerinde durduğu bir konu da, Kur'an-ı Kerim'in Türkçe yazılıp yazılmaması konusudur. Ona göre Kur'an'dan daha çok istifade edebilmek için Kur'an Türkçe de yazılmalıdır, hem de Latin harfleri ile. Bu konuda özellikle *Sebilü'r-Reşad ve Beyânü'l-Hak* yazarları ile sürekli tartışmalar yapmıştır. Türkçe Kur'an konusu da tıpkı II. Meşrutiyetin diğer sorunları gibi çok daha önceleri başlamıştır.⁵⁰ Meşrutiyet yıllarına gelindiğinde ise konu daha açık ve yaygın halde tartışılmaya başlanmıştır. *Sebilü'r-Reşad* yazarlarını şiddetle karşı çıktıkları bu görüşe karşın özellikle Kılıçzâde Hakkı ısrarlı bir şekilde karşılık vererek Türkçe Latin harfleriyle Kur'an yazılmasını istemiştir.

"...herkesi korkutan ve softalara, avâma karşı büyük bir silah teşkil eden meseleye gelelim: Kur'an Latin harfleriyle yazılır mı ve bu suret bir günah teşkil etmez mi? Kur'an'ın İslâm için bir kitab-ı mukaddes olduğuna şübhe yoktur. Fakat bir kitab-ı mukaddes nedir? Allah'ın kullarına tebliğ ettiği emirleri ihtiva eden bir mecmua değil mi? Bir emrin anlaşılması matlub ise Arab'dan gayri akvâmdan belki binde bir kişi lisan-ı kıraati fehmedebilir. Anadolu Türkleri takriben sekiz milyon olduğuna göre elyevm orada Kıraati anlayayan sekiz bin kişi mevcut olduğunu bana kim temin edebilir?

⁴⁸ Satı[El-Husri], *a.g.e.*, No: 64, s.1388.

⁴⁹ Satı[El-Husri], *a.g.e.*, No: 64, s.1388.

⁵⁰ Türkçe Kur'an ve Türkçe ibadet tartışmalarını ilk başlaması gelişmesi hakkında geniş tafsilat için bakınız: Dücan Cündioğlu, *Türkçe İbadet I*, (İstanbul 1999) özellikle s.26-31 arası.

Kıraatin mutlaka Arab harfleriyle yazılması Arab için belki bir meseledir. Fakat bir Türk için bu mütalâa hiçbir zaman vârid değildir. Ne kadar tecvid okutursanız okutunuz, bir Türk taş çatlasa bir Arab gibi s(ث), ha(ه), hı(ح), zel(ز), dat(ض), tı(ط), zı(ظ), ayın (ع), kaf(ق), harflerini mahrecine nâm-ı hakkını vererek telâffuz edemez. Çünkü evvel be evvel kendi anadilinde bu harfler hiç mevcut değildir ve Türk mahâric-i hurâf namında bir şey tanımaz. Harflerin mahreclerinin hakkını veremedikten sonra zaten okuduğu kur'an yanlışdır. Ve Allah'ın –hâşâ– anlayamayacağını iddiaya cesaret ederim.(....)"⁵¹

Kılıçzâde Hakkı burada Kur'an'dan ayetler vererek bunların nasıl okunduğunu ve Türklerce nasıl tekellüm edildiğinin örneklerini verir ve "Lâkin şurasını kafaya yerleştirebilmek seceâtını edinebilmelidir. Arabî harflerin gayri harflerle Kur'an yazmak, küfür değildir. Ve böyle yapan kâfir ve itâba lâyük olmaz. İşte meselenin ruhu buradadır."⁵² diyerek konuyu kapamıştır.

İçtihad'da dil konusu içinde ele alınabilecek daha bir çok konuya değinilmiştir. Bu tali konular içinde dillerin kökeni, çeviri sorunları, Osmanlı Lügati, gramer, sözlük, ilmî ve edebî terimler, şiirde hece ve aruz vezni tartışmaları en başta yer almaktadır. Ancak bu konular dilde sadeleşme ve alfabe tartışmaları kadar geniş yer tutmamaktadır.

İçtihad'da Dil Konuları İle İlgili Diğer Tartışmalar

Ahmet Şevket'in kaleme aldığı bir tenkit yazısı dönemin ve daha sonraki yılların önemli bir simâsını eleştirmektedir.⁵³ Eleştiride Fuad Köprülü'nün Gustave Le Bonn'un *Ruhü'l-Cemaat* adlı eserinden yaptığı bir çeviri söz konusu edilmektedir. Yazar, Köprülü'nün bu çeviri metinde yaptığı yanlışları bir bir ortaya koyarak doğrusunun nasıl olması gerektiğini de belirtmektedir. Yazısında gayet serin kanlı, açık ve anlaşılır bir dil de kullanan yazar, çeviri konusunun dışında hiçbir şeye değinmemiştir. Bu yazı İçtihad'ın çeviri ve çeviri sorunlarına bakışı hakkında ip uçları vermektedir. Çeviri yazılara sıklıkla yer verilen dergide eserlerin aslından okunması salık verilmektedir.

Abdullah Cevdet, "*İlm-i El sine-i Kıyasiye'den Bir Nazar*"⁵⁴ başlıklı yazısında dillerin kökeni ve kelimelerin anlamlarının oluşumundan bahseder. *The İslâmic World* dergisindeki bir yazıyı kaynak göstererek bir çok kelimenin **etimolojisi**

⁵¹ Kılıçzâde Hakkı, "İzmir İktisad Kongresinde Harfler Mes'esi", *İçtihad*, 1 Haziran 1923, No:155, s.3199.

⁵² Kılıçzâde Hakkı, "İzmir İktisad Kongresinde..." a.g.e, No:155, s.3199.

⁵³ Ahmet Şevket, "Tenkid", *İçtihad*, 1 Haziran [1]327, No:24, s.735.

⁵⁴ Abdullah Cevdet, "İlm-i El sine-i Kıyasiye'den Bir Nazar", *İçtihad*, 15 Mart 1328, No:43, s.1041.

üzerinde durmuştur. Dünyanın farklı dilleri arasındaki kelime benzerlikleri ve anlamların oluşumuna dikkatleri çekmiştir.

Dönemin dil bakımından önemli tartışmalarından biri de **terimler** ve **imlâ** sorunudur. İctihad'da olduğu gibi diğer yayın organlarında da geniş olarak ele alınmıştır. Bu iki sorun kültürün önemli bir parçası olması bakımından II.Meşrutiyet yıllarında devletin de konuya el atmasına sebep olmuştur. Maarif Nezâreti tarafından bu konularla ilgili bir şekilde ilgilenmek, projeler üretmek ve sorunları çözmek için *Istîlâh-ı İlmîye Encümeni* ve *Tedkikât-ı Lisâniye Heyeti* kurulmuştur. Bu heyetlerin dil konusunda çalışmaları oldukça kayda değer nitelik taşımaktadır.

Terimler konusunda Abdullah Cevdet'ten, Ziya Gökalp'e, Rıza Tevfik'ten Şerafettin Mağmumi'ye varıncaya kadar geniş bir yelpazede görüşler ortaya atılmıştır. Gökalp'in terimler konusunda ileri sürdükleri⁵⁵ oldukça tafsilâtlı ve önemli görülmektedir. Abdullah Cevdet'in bu konuda müstakil yazısına tarafımızdan ulaşılamamıştır ancak, yazılarında ve kitaplarında kullandığı kavramlara bakılacak olursa kendine özel bir terim oluşturma gayreti içinde olduğu görülecektir. Cevdet terimleri Latince kökenlerinden almakta ve onlara Türkçe ve Arapça ekler getirmektedir. Mesela: Fizyolojia, Psikolojyâ gibi.

İctihad'ın 54. sayısında okuyucularına yaptığı bir çağrı terimler ve Türkçe karşılıkları konusunda oldukça önemlidir. "*Istîlâh İstimzâcı*"⁵⁶ başlıklı duyuruda dile yeni giren yabancı terimlere karşılık bulunması istenmektedir. Bunun için de okuyuculardan öneriler beklenmekte ve uygun görülenlerin komisyon tarafından kabul edileceği ve Fransızca kavramlara uygun karşılık bulanlara ödül verileceği haber verilmektedir. Şöyle ki:

"İlmî, felsefî, edebî istîlâhların lisanımızda müesses ve herkes tarafından kabul olunmuş mukabilleri mevcut olmadığı için Garbın mühim muhalled eserlerini Türkçe'ye nakletmek her zaman güç ve ba'zan muhâl oluyor. Lisanın bu fakriyetini izâle ile Türkçe'yi de bütün tekemmül etmiş medenî lisanlar gibi bir ilim, felsefe ve edebiyat dili yapmayı en ehemmiyetli milli vazife olmak üzere telâkki ediyoruz. Her zaman hedefi terakki olan İctihad bu büyük vazifeyi ifâ etmek azmindedir. Bunun için lisaniyât ile iştigal edenlerden mürekkebe bir komisyon yaptık; ve bir usûl ittihaz ettik bu haftadan itibaren her nüshamızda on tane Fransızca kelime yazacağız; kâri'lerimizden bunların mukabillerini isteyeceğiz. Bulunan kelimeler içinde en muvâfıkını intihâb ve yahud diğer bir kelime vaz' ve ilân etmek hakkı komisyona aittir. Bulacağı on kelime matlûba

⁵⁵ Ziya Gökalp, *Türkçülüğün Esasları*, (İstanbul 1972), s.115-120.

⁵⁶ "İstîlâh İstimzâcı", *İctihad*, 14 Şubat 1328, No: 54, s.1222.

muvâfık olan zâta gazetemiz münâsib bir hediye takdim edecektir."

İçtihad dergisinin okuyucularından karşılık bulmalarını istediği Fransızca terimler şunlardır: "*Concert, Abstrait, Objectif, Induction, Déduction, Type, Sous Type, Conscient, Inconscient Constitution.*" Konuyla ilgili ilanlarını ilerleyen sayılarda da tekrarlayan İçtihad'a, okuyucuları tarafından her hangi bir cevap verilmemiş, duyarsız kalınmıştır.

SONUÇ

İçtihad mecmuası bir çok bakımdan tarihf, sosyal, kültürel ve siyasî olarak önem taşımaktadır. Çıkmaya başladığı 1904'ten beri kamuoyunda polemik yapacak söylemler ile gündemi meşgul etmiştir. Dönemin diğer yayınlarına bakıldığında İçtihad'a yönelik fazla sayıda eleştiri bulunmaktadır. Bu bir anlamda dergiyi 28 yıl boyunca çıkaran Abdullah Cevdet'in şahsiyetinden de kaynaklanmaktadır. İçtihad siyaseten muhalifliğinin yanında sosyolojik bakımdan da dönemin teamüllerine muhalif bir seyir takip etmiştir. İçtihad'ın önemle üzerinde durduğu konulardan birisi dil ve dilde sadeleşme tartışmalarıdır.

Bu konuda derginin bütün yazarlarının ortak görüşe sahip olduklarını söylemek zordur. Farklı görüşler aynı sayılarda bile yayınlanmıştır. Bu bakımdan İçtihad aydın demokrasisi ve hoş görüşünün özgün bir örneğini göstermiştir. İçtihad'da dil sadeleşmesi ile en çok Hüseyin Kazım Kadri, Cihangirli M. Şinasi, Satı Bey, Abdullah Cevdet ve Dobrucalı Mustafa ilgilenmiştir.

Kadri'ye göre, dilde sadeleşme işi birkaç kişinin denetimine bırakılmamalıdır. Dilin sadeleşmesi ve ıslah sorunlarının çözülebilmesi için bir akademi kurulmalıdır. Yine ona göre, bütün toplumlar belli bir dil etrafında birleşmeye doğru gitmektedir. İçinde bulunulan zamanda millî unsurlar etrafında birleşmeler görülmektedir. Dil, millî duyguların canlandırılacağı önemli alanlardan biridir. Dolayısıyla Asya ve Avrupa kıtasındaki Türkçe konuşan Türk toplumları da Türkçe etrafında toplanabilirler. Kadri, belli bir imlâ kuralına riâyet edildiği takdirde bütün Turan kavimlerinin Osmanlı Türkçe'sinde birleşmelerinin mümkün olabileceğini ileri sürmüştür. Çünkü "Turan milleti bir dil, bir an'ane-i milliye etrafında birleşme mecburiyetini daha önceleri bu günkü durumdan çok daha acı ve elim bir şekilde görmüşler ve anlamışlardır." Bu gün bu birleşmeye her zamankinden daha fazla ihtiyaç bulunmaktadır.

Bahor İsrail'de, "mürûr-ı zamanla lisan bir şekl-i muayyen kesbeder. Ve maksad hasıl olur. Bu gibi mesâilde, üstâd-ı ekber zamandır. Onun vazifesini biz deruhte edemeyiz. Zira lazımı gayri lâzımdan ayırmak için elimizde bir mi'yar

yokdur"⁵⁷ diyerek dili kendi haline bırakmayı önermiştir. Dile her hangi bir müdahalenin zararlı olacağını ileri sürmüştür. Bahor, lisanı tasfiye yapmanın doğru olmadığını belirtmiştir.

Abdullah Cevdet ve Celal Nuri'ye göre, mevcut harfler meramı anlatmak, halkın okur yazarlığını sağlamak ve hızlı bir iletişim sağlamak açısından asla yeterli değildir. İşe yaramamaktadır. Halkın câhil kalmasında öncelikle öğrenilmesi zor olan bu harflerin etkisi vardır. Bu bakımdan Osmanlıca harflerde bir an önce köklü bir ıslahat yapılmalıdır. Nasıl bir ıslah yapılacağı konusunda ise farklı görüşler ileri sürülmüştür. Abdullah Cevdet, Celal Nuri, Cenap Şehabeddin ve Kılıçzâde Hakkı'nın görüşlerine göre, Latin harflerini almaktan başka çare yoktur. Tutulacak en kestirme ve kazançlı yol Latin harflerinin bir an önce alınmasıdır. Bu görüşe Server Bedii(Peyami Safa)'da katılmıştır.

İçtihad yazarlarından Kılıçzâde Hakkı, Latin harfleriyle, üstelik Türkçe Kur'an yazılmasını istemiştir. Ona göre halk bu haliyle Kur'an'dan bir şey anlayamamaktadır. Dolayısıyla Kur'an-ı Kerim'den daha iyi faydalanabilmek ve bu ilâhi kitabı anlayabilmek için onun Türkçe yazılması gereklidir. Abdullah Cevdet de Türkçe Kur'an tercümesine başlayan İbrahim Hilmi'yi alkışlamış ve ona teşekkür etmiştir.

İçtihad mecmuasında meydana gelen bütün bu tartışılara ve isteklere bakıldığında Cumhuriyet'in en önemli inkılâplarından biri olan Dil İnkılâbının entelektüel zemini ile karşı karşıya gelmektedir. İçtihad yazarlarının dil konusunda baştan beri tartışmakta oldukları konular Cumhuriyet ile birlikte hayata geçirilmiştir.

⁵⁷ Bahor İsrail, "Ma'kere-i Hayatta Lisanımız , *İçtihad*, 5 Haziran 1330, No: 109, s.174.

